

RANA INTERVENCIJA ZA DJECU S OŠTEĆENJEM VIDA U EDUKACIJSKOJ REHABILITACIJI – PRIKAZ PROGRAMA

TANJA ŠUPE*

Govoreći o nužnosti rane intervencije za djecu s oštećenjem vida, moramo uzeti u obzir nekoliko bitnih čimbenika koji utječu na razvoj djeteta s oštećenim vidom. U prvom redu to je modalitet učenja kod ove djece. Dijete s oštećenjem vida ima znatno promijenjen način učenja o pojavama iz okoline. U prikazu programa rane intervencije koji se provodi u sklopu Odjela za djecu s oštećenjem vida pri OŠ Pećine u Rijeci, dan je prikaz svih djelatnosti koje uključuje program. Osim samog prikaza pojedinih djelatnosti dani su i razlozi za pokretanje programa ovakve vrste. Također su opisane potrebe djece s oštećenjem vida i njihovih obitelji, te u kojoj mjeri ih ovaj program može zadovoljiti. Na kraju se iznose smjernice za budući rad koji može unaprijediti njegovu kakvoću.

Deskriptori: DIJETE, PREDŠKOLSKO; OŠTEĆENJE VIDA – terapija; RANA INTERVENCIJA (EDUKACIJA); RAZVOJ PROGRAMA

UVOD

Rana intervencija kao model dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranog dječjeg razvoja i potpora obitelji s malom djecom, nalazi dokaze u teoriji o plastičnosti mozga u ranom djetinjstvu (1).

Program rane intervencije za djecu s oštećenjem vida provodi se već treću godinu. Financira ga lokalna vlast. U trenutku kad je program započet, u njega je bilo uključeno petero djece s oštećenim vidom u dobi od 3 do 6 godina.

Trenutačno je ovaj program jedini program rane intervencije za djecu s oštećenjem vida, koji se aktivno provodi na području Republike Hrvatske.

Program se temelji na načelima rane intervencije kao modela dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranog dječjeg razvoja i potpore obitelji s malom djecom.

OŠTEĆENJE VIDA - ČIMBENIK KOJI UTJEČE NA DJETETOV RAZVOJ

Kad govorimo o djeci s oštećenjem vida, treba istaknuti nekoliko vrlo važnih čimbenika koji utječu na njihov cjelokupan razvoj. Oštećenje vida kod djeteta najprije mijenja modalitet učenja. Način učenja kod ovog djeteta uvelike se razlikuje od tipičnog djeteta kojemu vid nije oštećen. Kod ovog djeteta nema učenja po modelu, odnosno imitacijom. Stoga je takvo dijete u velikoj mjeri zaključeno za spontano učenje iz okoline. Kad se zna da 80% informacija dobivamo vidnom percepcijom, može se lako uvidjeti o kolikom postotku spontanog učenja je riječ kod ove djece.

Smanjena mogućnost učenja putem vizualnih informacija utječe na cjelokupan djetetov razvoj i uvelike ga mijenja, odnosno usporava.

Kako bismo djetetu s oštećenjem vida nadoknadili informacije pomoću kojih će shvatiti i razumjeti svijet oko sebe, moramo ga naučiti kompenzacijskim vještinama. Za dijete s oštećenjem vida u prvom redu mijenjamo modalitet njegova učenja. Dijete s oštećenim vidom u najra-

nijem djetinjstvu uči samo pomoću onih informacija koje mu mi učinimo dostupnima. To znači da djetetu omogućimo rukama dodirivanje i opipavanje konkretnih predmeta kako bi ih moglo percipirati. Dakako, dijete uči i drugim osjetilima poput sluha, mirisa, okusa. Ipak u ranom djetinjstvu ova osjetila pružaju samo jedan vid informacije koji, najčešće samostalan, nije dovoljan za razumijevanje okoline, a time i učenje. Treba reći kako se kod djeteta modalitet učenja mijenja u većoj mjeri proporcionalno ostatku njegova vida. Kompenzacijske vještine bit će manje zastupljene kod djeteta s većim ostatkom vida, što znači da je njegov proces učenja manje promijenjen, pa su time i razvojne razlike u odnosu na tipično dijete bez oštećenja vida mnogo manje. U literaturi je dokazano kašnjenje djeteta s većim oštećenjem vida u različitim razvojnim područjima za najmanje jednu godinu. Dokazano je razvojno kašnjenje u vještinama fine motorike ruku djeteta s oštećenjem vida u odnosu na dijete bez takvog oštećenja (2). Razlog tome je što ova djeca imaju znatno različit tijek usvajanja motoričkih vještina, uvjetovan različitim modalitetom učenja o kojem je

* OŠ Pećine

Adresa za dopisivanje:
Tanja Šupe, prof. rehabilitator, specijalist za ranu intervenciju u edukacijskoj rehabilitaciji, Osnovna škola Pećine, Odjel za djecu s oštećenjem vida, Šetalište 13. divizije 25, 51000 Rijeka
email: tanja.supe@xnet.hr

već bilo riječi. Prve razlike u odnosu na tipičnu djecu vidljive su već u djetetovom trećem mjesecu života. Tada dijete otvara šake i počinje s istraživanjem okoline. Dijete s oštećenim vidom, ruke i dalje ima u neonatalnom položaju, one ostaju u razini ramena. Ovo se dijete također gotovo ne igra svojim ručicama u medijalnoj liniji, te ne poseže za predmetima iz svoje bliže okoline. Nekoliko je razloga za djetetovo takvo ponašanje. U prvom redu to je nedostatak vizualnog stimulusa. Budući da vizualnog stimulusa nema, dijete nema motivaciju poput privlačne boje i šarenih detalja koji bi izazvali njegovu želju da dotakne predmet. Pokazalo se da zvuk nije analogan stimulus onom vizualnom, jer se dijete zadovoljava time što čuje zvuk, pa nema motivaciju dotaknuti predmet koji ga ispušta.

U članku prema (3), govori se o teškoćama u interakciji majke i njenog djeteta s oštećenjem vida. Naime, majke imaju poteškoća u prepoznavanju djetetovih komunikacijskih znakova i pridavanja im takva značenja. Najčešći oblik komunikacije s djetetom u ranom razdoblju njegova života je putem kontakta očima, odnosno izražajem lica. Komunikacija se nastavlja tako da roditelj reagira na djetetove znakove i time ga potiče na daljnju komunikaciju. Toga kod slijepog djeteta nema, što majkama uvelike otežava tumačenje njegovih potreba. Naime, slijepo dijete također daje komunikacijske znakove osobama iz okoline, ali one to ne prepoznaju, jer to nisu uobičajeni znakovi komuniciranja. Kako dijete ne dobiva reakciju na svoje znakove, ono nema poticaj za daljnju komunikaciju, što mijenja tijek razvoja njegove predverbalne komunikacije.

Navedeni su samo neki primjeri različitosti u tijeku razvoja djeteta s oštećenjem vida, koji nam daju argumente za nužnost rane intervencije.

Vrlo važan segment u učenju je i igra. Djecu s oštećenjem vida moramo poučiti igri. Preduvjet za igru je da dijete pokazuje zanimanje i za istraživanje predmeta i okoline. Kako bismo ovom djetetu predmet iz okoline učinili zanimljivim, moramo ga potaknuti na istraživanje različitosti materijala, mirisa, okusa i zvukova. Da bi se dijete zainteresiralo za igru određenim predmetom, moramo mu pomoći da shvati funkciju i mogućnosti igre njime.

U procesu učenja kod djeteta s oštećenjem vida, u kojemu mu pomazemo da nauči o stvarima iz okoline, mi ga zapravo učimo kako da uči.

Osim samog djeteta, stručnjak mora naučiti i roditelja kako da se ponaša sa svojim djetetom. Svaki roditelj ima u sebi ugrađen intuitivni način ponašanja sa svojim djetetom. On intuitivno prepoznaje znakove svoga djeteta koje ga vodi. Kod djece koja imaju neku teškoću u razvoju i kod koje je narušen tipičan razvoj, situacija se bitno mijenja. Osim što dijete s oštećenjem vida ne daje iste znakove kao i tipično dijete, roditelj je preplašen i nesiguran, a nesigurnost utječe na njega tako da izgubi onu urođenu intuitivnost. Stoga je odnos djeteta s teškoćama u razvoju, u ovom slučaju djeteta s oštećenjem vida, i njegova roditelja svakako narušen, što može u daljnjem životu obitelji prouzročiti mnoge poteškoće. Specifičan razvoj djeteta s oštećenjem vida i rad s obitelji u kojoj ono živi bili su dovoljan razlog za pokretanje programa rane intervencije za djecu s oštećenim vidom.

PRIKAZ PROGRAMA

Prva i osnovna zadaća ovog programa je utjecati na povoljniji razvojni ishod kod djeteta s oštećenjem vida kroz neposredan rad s njim. Rehabilitacijskim radom s djetetom utječe se i na cjelokupnu obitelj u kojoj ono živi. U sklopu ovog programa vrlo važan segment je rad sa stručnjacima koji su uključeni u skrb o djetetu, korisniku ovog programa. U prvom redu to su odgojitelji. Cilj programa je i posredovanje u djetetovu uključivanju u zajednicu, odnosno u dječji vrtić, a poslije i u školu. Zadaća je stručnjaka provoditelja programa educirati odgojitelje i pripremiti okolinu za dolazak djeteta s oštećenim vidom u vrtić. Kad se dijete uključi u vrtić, i dalje ga prate stručnjaci za ranu intervenciju, ali i neposrednim radom u sklopu programa.

Dijete je uključeno u program do trenutka polaska u školu. Krajnji cilj rane intervencije je utjecati na djetetov povoljniji razvoj, što u slučaju djece s oštećenjem vida znači njihova adekvatna priprema za školu. Ako je riječ o djetetu bez ostatka vida ili s njegovim vrlo malim ostatkom, onda se ono mora osposobiti za služenje Brailleovim pismom, kao jednim od uvjeta za pohađanje školske nastave. Kako bi dijete usvojilo Brailleovo pismo, nužno je da usvoji mnogo drugih koncepata poput taktilne diskriminacije, koordinacije prstiju, kognitivnih vještina itd. Dijete spomenute vještine usvaja od najranijeg djetinjstva u sklopu ovog programa. Da-

kako, roditelj je partner u procesu rehabilitacijskog rada s djetetom. Roditelj se poučava, ali kao ravnopravni partner koji najbolje poznaje svoje dijete. Cilj rane intervencije je pomoći obitelji, kako bi ona funkcionirala vlastitim snagama, unatoč djetetovim teškoćama. Kako je već rečeno, krajnji cilj programa je adekvatno pripremiti dijete za uključivanje u školu. U tom procesu nije važan samo stupanj djetetove pripremljenosti, već i priprema nastavnika u školi u koju će dijete biti uključeno. Informiranje, educiranje, te potpora učiteljima vrlo su važni u otklanjanju prvih strahova učitelja te za kvalitetniji početak djetetova školovanja. Dosadašnje iskustvo pokazalo je važnost stručne potpore osobe koja je prije pratila dijete, u ovom slučaju stručnjaka za ranu intervenciju. Inače vrlo stresan proces uključivanja djeteta s oštećenjem vida u školu, u slučajevima korisnika ovog programa bio je znatno manje stresan, a samo uključivanje djeteta obavljeno je mnogo kvalitetnije za dijete i za učitelje, u odnosu na isti proces u kojem nije bilo stručne potpore ovakvog tipa. Važno je naglasiti kako su u ovaj program rane intervencije uključena i djeca koja osim oštećenja vida imaju i dodatne teškoće u razvoju. Ovoj djeci program je jedini oblik skrbi koju dobivaju, jer zbog višestrukih teškoća u razvoju, a posebice kad imaju i oštećenje vida, na našem području ne postoji nikakav oblik skrbi koji bi odgovarao njihovim potrebama.

U trećoj godini provođenja ovog programa pokušalo se upotpuniti program svojevrsnim resursnim centrom. U svijetu je poznat resursni centar kao jedna od usluga u sklopu rane intervencije za djecu s oštećenjem vida.

Tijekom rada s obiteljima i stručnjacima pokazalo se kako postoji malo literature o djeci s oštećenjem vida u najranijoj dobi. Kao još jedan od velikih problema pokazao se nedostatak taktilnih slikovnica za djecu s oštećenim vidom. Kako bi se kod djece u najranijoj dobi razvijale vještine rukovanja knjigom i vještine početnog čitanja i pisanja, kao preduvjeti budućem opismenjivanju, nužno je imati knjige prilagođene djeci s oštećenjem vida. Tu ponajprije govorimo o taktilnim slikovnicama za slijepu i slikovnicama s prilagođenim i povećanim tekstom za slabovidnu djecu. Takvih je slikovnica u našoj državi vrlo malo, a dodatni problem je i njihova cijena, koja je i nekoliko puta viša od cijene uobičajenih slikovnica. Razlog tome je njihova mala naklada pa

stoga i neisplativost. Sve navedeno bilo dovoljan poticaj za pokretanje knjižnice za djecu s oštećenjem vida, jedine takve specijalizirane knjižnice na području Republike Hrvatske. U sklopu knjižnice nisu samo slikovnice, stručna literatura, već i različite društvene igre i prilagođene igračke koje djeca mogu posuđivati. Svrhovitost ovakvog resursnog centra već se pokazala velikim zanimanjem roditelja, ali isto tako odgojitelja, učitelja i ostalih stručnjaka koji sudjeluju u skrbi za djecu s oštećenjem vida.

Treba reći kako ovaj program u ovom trenutku od početno petoro djece sad ima 12-ero korisnika. Kad uzmemo u obzir da je populacija osoba s oštećenjem vida relativno mala, onda možemo biti zadovoljni brojem koji je u stalnom porastu. Posebno je važno istaći kako se djeca uključuju u program u sve ranijoj dobi. Tijekom proteklog vremena u kojem je

program provoden, održano je niz edukacija za odgojitelje i učitelje te je ostvarena suradnja s nizom stručnjaka koji se u svom radu susreću s djecom s oštećenjem vida. Želja je i dalje senzibilizirati okolinu na potrebe ove djece i unaprjeđivati kakvoću ovog programa. Na kraju treba reći kako se ovaj program provodi u sklopu Odjela za djecu s oštećenjem vida pri Osnovnoj školi Pećine u Rijeci. U sklopu istog odjela radi i stručnjak, defektolog koji pruža stručnu potporu djeci s oštećenim vidom tijekom osnovnog školovanja. Odjel kao punkt za djecu s oštećenjem vida također je posebnost na našem području. Naime, jedino na području našega grada postoje punktovi pri školama za stručnu pomoć djeci s određenom vrstom teškoće u razvoju, uključanima u škole na području grada. Posebnost Odjela za djecu s oštećenjem vida je i veća s obzirom na to da on pruža

stručnu potporu djeci s oštećenim vidom i njihovim obiteljima od najranijeg djetinjstva pa do kraja njihovog osnovnog školovanja.

LITERATURA

1. Ljubešić M. Biti roditelj. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. 2003;17-38.
2. Fowler W, Ogston K, Roberts-Fiati G, Swenson A. Patterns of giftedness and high competence in high school students educationally enriched during infancy: Variation across educational and racial/ethnic backgrounds. *Gifted and Talented International* 1995;10:31-6.
3. Bjorklund DF, Schwartz RG. The adaptive nature of developmental immaturity: Implications for language acquisition and language disabilities. *Childhood language disorders*. New York Time 1996;17-40.
4. Brambring M. Find more like this divergent development of manual skills in children who are blind or sighted. *J Vis Impair Blind* 2007;101:4.
5. Loots G, Devisé I, Sermijn J. The interaction between mothers and their visually impaired infants: An intersubjective developmental perspective. *J Vis Impair Blind* 2003;97:7.

Summary

EARLY INTERVENTION FOR CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENT IN EDUCATIONAL REHABILITATION - DEMONSTRATION OF PROGRAM

T. Šupe

Speaking about the necessity of early intervention for children with visual impairment, we must take into account several important factors that influence the development of a child with visual impairment. One is the modality of learning in these children in the first place. Children with visual impairment have significantly different ways of learning about phenomena from their environment. we present the activities included in an early intervention program conducted within the Department for children with visual impairment at PS Pecine in Rijeka. Beside reviews of certain activities, the reasons for initiating a program of that kind are given. The needs of children with visual impairment and their families are given, and to what extent the program can meet them. At the end there are guidelines for future work that may improve their quality.

Descriptors: CHILD, PRESCHOOL; VISION DISORDERS – therapy; EARLY INTERVENTION (EDUCATION); PROGRAM DEVELOPMENT

Primljeno/Received: 30. 3. 2009.

Prihvaćeno/Accepted: 10. 9. 2009.